

Verlag workshop

'DE TOEKOMST VAN LANDELIJK NOORD' - 6 juli 2011

Inhoud

Inleiding

- Waarom deze workshop?
- Opzet van de workshop
- Dit verslag

Opening

Gemeente Amsterdam heet u welkom Naar een betere toetsing

- Kans op economisch perspectief boeren gaat verloren
- Aanleiding workshop
- Typering landschap
- De paradox van het agrarisch beheer
- Agrarische dynamiek
- Afvinkstelsel TAC en slimmere regels

De onbebouwde kom

- Constante verandering
- Stadsranden = stadsrandgebieden
- Geen koudwatervrees nieuwe bestemmingen van landelijk gebied

Levensvatbaarheid van landbouw door innovatie

- De nieuwe coöperaties: niet alles onder één dak
- Toekomstbeelden
- Innovatieve stallen

Nieuwe regels zijn nodig in het landelijk gebied

- Eenvoudiger regels en procedures
- Discussie

Behoud door ontwikkeling

- Bestuurlijke drukte
- Paradox
- Discussie

De toekomst van recreatie en toerisme in Waterland

- De toerist anno 2011
- Ruimere regels nodig

Wie bezoeken Waterland?

- Sterke groei bezoekers Waterland
- Waar komen bezoekers vandaan en met welke vervoermiddelen?
- Wat doen bezoekers in Waterland?
- Wat vinden bezoekers van Waterland en wat wensen ze?
- Conclusies

Contouren voor een aanvullend toetsingskader

- Aanvullend toetsingskader: uitgangspunten
- Elementen/bouwstenen voor een aanvullend toetsingskader
- Einddiscussie

Colofon

Inleiding

Op 6 juli 2011 organiseerden drie Amsterdam-Noordse maatschappelijke organisaties de workshop 'De toekomst van Landelijk Noord'. Deze drie organisaties zijn de Centrale Dorpenraad (vertegenwoordigt bewoners en agrariërs in het landelijk gebied), Amsterdam-Noord Groene Stad aan het Water (ANGSAW, bewonersorganisatie t.a.v. ruimtelijke vraagstukken) en het Toeristisch Ondernemersplatform Amsterdam-Noord (TOP, vertegenwoordigt toeristisch, cultureel en recreatief ondernemers). De workshop vond plaats in de grote stal van veehouder Herman Piet in Zunderdorp.

Waarom deze workshop?

Aanleiding voor de workshop is de motie over 'Landelijk Noord', die bij de behandeling van de Structuurvisie Amsterdam 2040 van maart 2011 in de gemeenteraadsc commissie Bouwen, Wonen en Klimaat unaniem werd aangenomen. De motie vroeg om een aanvullend toetsingskader voor planologische procedures dat meer rekening zou houden met de veranderingen in de agrarische bedrijfstak in Waterland. Achter deze motie zat een breed gedragen besef dat het huidige stelsel van regels steeds minder geschikt is voor de dynamiek die zich in Landelijk Noord en Waterland manifesteert.

De initiatiefnemers wilden met de conferentie aandacht vragen voor de diverse kanten van die dynamiek: de schaalvergroting en de bedrijfsopvolgingsvragen in het boerenbedrijf, de herverkevelingsproblemen, de rol van de boer als beheerder van natuur en landschap en de mogelijkheden voor verbrede landbouw (agrotourisme, zorgfuncties op het platteland). Daarnaast de vraag wat in de toekomst de belofte van het landelijk gebied zou moeten zijn voor de toenemende

aantallen 'stadse' recreanten. Hoe accommoderen (agro-)toeristisch ondernemers en landschaps/recreatie-organisaties de meer dan 1 miljoen bezoekers per jaar in Waterland?

De regelgeving houdt geen gelijke tred met de actuele ontwikkelingen in Waterland. Dit bleek bijvoorbeeld in de discussies rond de vestiging van het bezoekerscentrum Poort van Waterland, het uitstel van het nieuwe bestemmingsplan, de moeite die Stadsdeel Noord en Centrale stad de afgelopen jaren hadden met aanvragen voor boerderijverplaatsing en de zich traag aandienende resultaten van het gebiedsproces Waterland-Oost. Ook de mislukte business case Waterland-Oost t.b.v. het landelijk veenweideprogramma, de landschapsvisie Vista die de boeren uit het landschap had geschreven en het huidige 'niets-mag'-toetsingskader zijn voorbeelden van achterhaalde instrumenten die onvoldoende zijn om te anticiperen op de toekomst van het Amsterdam-Noordse agrarisch gebied, als onderdeel van heel Laag Holland.

De initiatiefnemers beleggen deze conferentie om de ontwikkelingsvraagstukken van Landelijk Noord/Waterland bij een breder publiek onder de aandacht te brengen. Zij hopen en verwachten dat daarvan ook een stimulans uitgaat naar de gemeente Amsterdam en Stadsdeel Noord, om te zorgen voor passend beleid en toekomstbestendige regelgeving. Aan de hand van onder meer de uitkomsten van deze workshop zou een nieuwe Gebiedsvisie voor Landelijk Noord moeten worden ontwikkeld met op grond daarvan een nieuw toetsingskader voor ruimtelijke plannen.

Opzet van de workshop

De vraagstukken van heden en toekomst van het landelijk gebied kwamen bijeen in de workshop, waar ongeveer 60 á 70 agrariërs, toeristisch ondernemers, dorpsbewoners, politici uit Amsterdam(-Noord) en omliggende gemeenten, ambtenaren, bestuurders en vertegenwoordigers van natuur-, agrarische en landschapsinstellingen aanwezig waren om van gedachten te wisselen over de vraag: wat mag in de (nabije) toekomst wel en niet in het landelijk gebied? De inleiders was gevraagd om - als start voor de gedachtewisseling - bouwstenen aan te dragen voor een aanvullend toetsingskader Hoofdgroenstructuur, zodat de verschillende belangen in het gebied (landschap, natuur, agrarische bedrijfsvoering, toerisme/recreatie, waterbeheersing) passen in een meer toekomstbestendig beoordelingssysteem wat wel en niet mag in het gebied.

Dit verslag

In dit verslag geven wij weer welke bijdragen de verschillende sprekers hebben geleverd en welke ideeën, oplossingen en vraagstukken tijdens de plenaire discussies naar voren zijn gekomen. Het programma van de workshop (zie bijlage) was opgebouwd uit twee delen: een deel over agrarische vraagstukken en een deel over (agro-)toeristische en recreatieve aspecten. Het programma gaf een mengeling te zien van externe deskundigen die onderzoek hebben gedaan naar de planologie van de stadsrand of kenners zijn van agrarische en toeristisch/recreatieve innovaties, bestuurders en bij het gebied betrokken sprekers vanuit de drie organiserende instellingen en de Dienst Ruimtelijke Ordening van de gemeente Amsterdam.

Opening

door gespreksleider Rob Bakker, oud-voorzitter van de Centrale Dorpenraad

Rob Bakker zet uiteen dat het veenweidegebied aan de noordkant van Amsterdam een prachtig open cultuurlandschap is. Maar dit bijzondere landschap, zo dicht bij de stad, staat onder grote druk van verschillende ontwikkelingen: de schaalvergroting en de verplaatsingsproblematiek van agrariërs, de sterke toename van recreanten en toeristen, de ontwikkeling van agrarische nevenfuncties (agrotourisme, zorgfuncties) en toenemende verkeersdruk op een eeuwenoude wegenstructuur en in oude cultuurhistorisch waardevolle dorpskernen.

De centrale vraag is hoe het kwetsbare landschap, inclusief de hoge natuurwaarden (kraamkamer weidevogels), ook in de toekomst evenwichtig beheerd kan blijven worden door de boer. En de vraag is ook hoe de toenemende recreatiedruk vanuit Amsterdam en andere omliggende steden kan worden opgevangen.

Als niets mag, vertrekt de boer en dat gaat ten koste van het agrarische landschap. Als alles mag, gaat dat ook ten koste van het kwetsbare landschap en de natuur. Overheden, agrarische natuurvereniging, organisaties van agrariërs, beheerorganisaties en bewonersorganisaties zoeken daarom naar een nieuw evenwicht, een nieuw regelstelsel, dat meer rekening houdt met de nieuwe agrarische en recreatieve dynamiek mét een optimaal beheer van landschap en natuur.

Een voorbeeld van nu spelende agrarische vraagstukken is de boerderij van onze gastheer van vanmiddag, Herman Piet. Deze legt uit dat hij alleen door verplaatsing naar elders in het gebied, buiten de bebouwde kern, een bedrijfseconomisch gezond bedrijf met een groei van 75 naar 150

koeien (Montbéliarde-koeien) kan runnen. In Zunderdorp kan hij niet meer groeien, hij zit daar ingeklemd tussen de bebouwing. Als er geen alternatief gevonden kan worden, ook niet voor de verkoop en nieuwe bebouwing van de oude opstallen en grond, zal hij buiten het gebied zijn toekomst moeten zoeken. Dit probleem geldt voor meer jonge boeren: de landbouw kan alleen bedrijfseconomisch gezond blijven door schaalvergroting, herverkaveling en verplaatsing. Alleen dan kunnen agrariërs blijven zorgen voor het cultuurlandschap: zonder gezonde agrarische bedrijfstak vertrekt de boer en zal het gebied zijn unieke agrarische karakter en landschapsbeheer verliezen en gaan natuur en cultuurlandschap achteruit. Maar huizenbouw op de plaats van de oude boerderij mag niet, schaalvergroting door grotere opstallen mag niet, nieuwe bedrijfsgebouwen mogen niet. Herman Piet zit vast, hij geldt - vanwege zijn exemplarische situatie - voor de Centrale Dorpenraad als een pilotboer voor de toekomst van het gebied.

Rob Bakker noemt een andere casus: de Poort van Waterland. Dit particuliere initiatief voor een recreatief bezoekerscentrum, samen met boeren op te zetten, dreigt in de gemeenteraad van Amsterdam te sneuvelen. De huidige regels van de Hoofdgroenstructuur verzetten zich tegen een bezoekerscentrum in de oksel van de golfbaan, aan de stadsrand in de Buikslotermeer. Dat is jammer, want een bezoekerscentrum is uit meerdere oogpunten gewenst, onder andere om de autodruk in het gebied te verminderen door een slimme transferiumfunctie: recreanten ruilen op deze plek hun auto in voor de fiets, een fluisterbootje of in de winter de schaats. Ook faciliteert de Poort van Waterland productenomzet van boeren en agrotouristisch aanbod inclusief promotie. Daarnaast is er een belangrijke rol in natuureducatie, in het bijzonder aan basisscholen. Deze casus was een van de directe aanleidingen voor de workshop: je kunt niet ruim 1 miljoen recreanten en toeristen uit de stad in het gebied accommoderen zonder een goed bezoekerscentrum, dat door zijn opzet ook nog bijdraagt aan extra inkomensvorming voor de deelnemende boeren.

Gemeente Amsterdam heet u welkom

door Freek Ossel, wethouder Groen gemeente Amsterdam

Wethouder Freek Ossel doet de aftrap door vast te stellen dat het heel goed is om deze workshop te organiseren. Zo'n gezamenlijke aanpak overstijgt het niveau van de pilotboeren en maakt het vraagstuk iets van ons allemaal.

Ook draagt de bijeenkomst hopelijk bij aan het verminderen van tegenstellingen en het dempen van schuttersputjes: we zullen er samen, als stad en land, als natuurbeheerder en agrariër, als gemeente en stadsdeel, uit moeten komen. Meer wederzijds begrip voor elkaars standpunten en problemen is immers nodig om creatieve oplossingen voor de toekomst te bedenken.

Amsterdam kan alleen een prettige stad zijn voor haar bewoners, en een economisch sterke stad voor haar bedrijven en instellingen, als er dichtbij de stad voldoende grote groengebieden zijn. Wonen en werken kan niet zonder groen, water, recreatie, landschap en natuur. Groen en blauw zijn essentiële vestigingsfactoren voor bedrijven en bewoners. De stad kan zich alleen evenwichtig ontwikkelen (en daardoor als economisch centrum aantrekkelijk en concurrerend blijven, ook in internationaal opzicht) als we zorgvuldig en verstandig omgaan met grote groengebieden en het water in en rond de stad: de Hoofdgroenstructuur (Waterland, Twiske, Amstelland, de parken en groene scheggen van Amsterdam).

Waterland neemt daarbij een bijzondere positie in door zijn sterk agrarische karakter en het feit dat de boeren de belangrijkste bijdrage leveren aan het beheer van het landschap. Het is gemaakt

door boeren en wordt beheerd door boeren. Waterland is essentieel als verblijf- en broedplaats van weidevogels. De opgave is dan ook om de primaire rol van de agrarische sector mogelijk te blijven maken door boeren de ruimte te blijven geven voor rendabele bedrijfsvoering, met respect voor het landschap. Er is een onmiskenbaar spanningsveld tussen deze twee: een gezonde bedrijfsvoering en een blijvend mooi landschap. Wat betreft de Poort van Waterland: dit soort plannen krijgt meer kansen als je niet pas met elkaar in gesprek komt als het plan er al is en de toetsing aan de uitgangspunten van de Hoofdgroenstructuur heeft plaatsgevonden, maar voordat de plannen er zijn. Verder wil Freek Ossel vanmiddag vooral luisteren naar alle inbreng vanuit verschillende gebruikers van het landschap.

Naar een betere toetsing

door Harry van den Berg, voorzitter Amsterdam-Noord Groene Stad aan het Water (ANGSAW)

De samenwerking tussen de drie organisaties (ANGSAW, CDR en TOP) is tot stand gekomen vanuit een gemeenschappelijke teleurstelling over de dreigende teloorgang van het plan voor de Poort van Waterland én vanwege zorgen over de toekomst van het landschap.

Na uitgebreide beoordeling en ampel overleg gingen het DB van het stadsdeel en de stadsdeelraad vorig jaar akkoord met het plan voor de Poort: de stadsdeelraad van Noord achtte de Poort op de locatie bij de Golfbaan goed landschappelijk inpasbaar en zag het als een waardevolle aanvulling ter versterking van de regionale (agro-)toeristische economie en als onthaalplek t.b.v. het faciliteren van de toenemende toeristische en recreatieve belangstelling.

Vanuit verschillende perspectieven kwamen de drie organisaties tot eenzelfde conclusie: een toeristisch informatiecentrum met bijbehorende faciliteiten kan een positieve functie vervullen voor het gebied. Het is aantrekkelijk voor recreanten die het gebied willen verkennen en die daar wegwijs gemaakt kunnen worden. Het kan bezoekers verleiden om niet met de auto het gebied te doorkruisen door fiets- en kanoroutes met bijbehorende vervoersmiddelen aan te bieden. En voor boeren die proberen neveninkomsten te verwerven door kleinschalige verblijfsmogelijkheden en landbouwproducten aan toeristen te bieden, is zo'n informatiecentrum een extra stimulans en een extra afzetmogelijkheid, nog afgezien van de promotiefunctie van de Poort.

Kans op economisch perspectief boeren gaat verloren

Door het negatieve advies van de TAC en de overname daarvan door de wethouder RO en gemeenteraad zou deze kans op een voldoende economisch perspectief voor de Waterlandse boeren verloren gaan. Anders dan de TAC waren en zijn de drie organisaties van mening dat op deze locatie, dichtbij de A10, in de stadsrand waar toch al op sportgebied (golfbaan, sportvelden,

Only Friends) en recreatie- (tuinhuisjes)voorzieningen in het landschap zijn opgenomen, de voordelen van een bezoekerscentrum de eventuele landschappelijke nadelen veruit overtreffen. In de (overgangs-)stadsrandzone langs de A10 kan het meer lijden dan middenin het gebied. Daarbij kwam als positief punt ook de transferiumfunctie van de Poort: door concentratie van auto's van bezoekers aan de stadsrand, bij de Poort, zal juist de verkeersdruk op de dorpen en het landschap verminderen.

Aanleiding workshop

Aanleiding om bijeen te komen is het besluit van de gemeenteraad bij de vaststelling van de Structuurvisie Amsterdam 2040 dat er voor Waterland een aanvullend toetsingskader nodig is om toekomstige ontwikkelingen en nieuwe plannen te kunnen beoordelen. De dynamiek van moderne agrarische bedrijfsvoering en toerisme/recreatie vereist zo'n aanvullend toetsingskader, anders gaat het gebied op slot. Dat klikt allemaal heel formeel maar het is een ontzettend belangrijke stap, vindt Harry van den Berg. Het betekent namelijk de erkenning van het feit dat Waterland een heel bijzonder gebied is dat ook een bijzondere benadering verdient. Je kunt Waterland niet op dezelfde manier behandelen als andere groengebieden die tot de HGS gerekend worden. En ook de differentiaties die in de HGS gemaakt worden, voldoen in de verste verte niet. Met de aanduiding "stadsrandpolder" heb je nog geen idee van de wezenskenmerken van Waterland.

Typering landschap

Het is heel begrijpelijk dat de stad voorzichtig omgaat met het haar omringende platteland, vindt de ANGSAA-voorzitter. We hebben het immers ergens over: in de eerste plaats is Waterland een uniek open veenweidelandschap, prachtige verstilte dorpjes in het groen met een eeuwenoude cultuurhistorie, de nabijheid van groot water, de kraamkamer voor vele weidevogelsoorten – en dat alles beheerd door de makers van dit landschap: de boeren. Waterland is onder de Amsterdamse groengebieden uniek door zijn nog nagenoeg uitsluitend door agrariërs beheerd veenweidegebied. Bij andere delen van de Amsterdamse stadsrand is niet of nauwelijks (meer) sprake van agrarisch beheer.

Waterland is in de tweede plaats een cultuurlandschap: een landschap gemaakt door mensen. Een landschap met ook een cultuurhistorische betekenis waar we in Nederland lang niet altijd zorgvuldig mee omgaan.

Een derde karakteristiek van Waterland is dat alle aspecten die zojuist zijn aangestipt, nauw met elkaar verweven zijn. Boeren en grutto's kunnen niet zonder elkaar. Maar voor het behoud van

de broedplaatsen voor de grutto en andere weidevogels is wél een agrarische bedrijvigheid vereist die daarop is ingesteld. Dat geldt zowel voor het agrarische gebruik en de acceptatie van relatief hoge waterstanden als voor de maaitijdstippen. Van boeren wordt dus een hoge mate van inventiviteit verwacht.

De paradox van het agrarisch beheer

Agrarische bedrijvigheid in de vorm van melkvee- en schapenhouderijen is en blijft vereist als primair instrument om het cultuurlandschap te beheren en te behouden. De overheden (Rijk, provincie, gemeenten) en natuur/beheerorganisaties kunnen door gebrek aan middelen, kennis en deskundigheid deze agrarische taak niet van de boer overnemen, zo ze dat al zouden willen. De boer doet het op een koopje. Als de agrarische sector geen toekomstperspectief meer ziet en uit het gebied wegtrekt is niet alleen werkgelegenheid en een eeuwenoude economische sector verloren gegaan voor heel Amsterdam, maar zal het landschap op zijn gunstigst veruigen, wat weer ten koste zal gaan van de weidevogelstand.

En in een nóg ongunstiger perspectief kan het landschap ten prooi vallen aan economische functies zoals stadsuitbreiding, woningbouw, infrastructuur en bedrijventerreinen, waarvan al verschillende tendensen te zien zijn in het deelgebied bij Oostzaan (grootschalig bedrijventerrein bij Coentunneltracé), de stadsuitbreiding van Purmerend en een (inmiddels verdwenen) plan voor een bedrijventerrein aan de westkant van Monnickendam. De agrarische en toeristische economie zijn essentiële economische buffers tegen dit soort nóg ongewenster functies. Het uitblijven van een antwoord op de nieuwe agrarische en toeristische dynamiek is dus een ongewenste paradox. Protectionisme werkt juist contraproductief: boeren vertrekken en het landschap wordt niet meer beheerd of valt ten prooi aan projectontwikkelaars, stedenbouw, gemeentelijke landhonger en nieuwe bedrijventerreinen.

Agrarische dynamiek

Als je de kwaliteiten van Waterland (de beeldkwaliteit en de ecologische kwaliteit) ook voor komende generaties wil behouden én tegelijk de nieuwe agrarische en toeristische dynamiek wil faciliteren, dan zijn interventies nodig. Bij die interventies wordt het de kunst om een juiste balans te zoeken. Om een onwenselijke toekomst te vermijden zouden er meer mogelijkheden moeten komen voor schaalvergroting en verplaatsing van agrarische bedrijven. En daarnaast is het wenselijk dat er meer faciliteiten komen om neveninkomsten te verwerven. Dat kan bijvoorbeeld wanneer vormen van toerisme die passen in dit gebied (wandelen, fietsen, kanoën, klein-

schalige logies, horeca) gestimuleerd en gefaciliteerd worden. Veranderingen zijn dus nodig om het waardevolle van Waterland te behouden.

Het door het stadsbestuur beoogde aanvullende toetsingskader en een Gebiedsvisie zouden juist daarop gericht moeten zijn. Dat is niet makkelijk want bij het uitwerken van zo'n specifiek toetsingskader doen zich verschillende dilemma's voor:

- (1) Welke grenzen moeten er gesteld worden aan schaalvergroting en de verruiming van mogelijkheden voor neveninkomsten door boeren?
- (2) Welke criteria hanteer je voor het toelaten van nieuwe functies en hoe voorkom je ongewenste precedentwerking?
- (3) Hoe vermijd je ongewenste vormen van toerisme en toeristisch verkeer in het gebied?
- (4) Het meest lastige dilemma betreft de regelgeving. Moeten de regels zo ver mogelijk worden uitgewerkt en gespecificeerd om allerlei theoretisch mogelijke situaties te dekken? Of kan volstaan worden met een meer globale regelgeving die in dat geval een zware commissie vereist om die globale regels per geval te interpreteren?

Afvinkstelsel TAC en slimmere regels

Naar de opvatting van Harry van den Berg hebben TAC en centrale stad bij de toetsing van het plan van de Poort van Waterland teveel gefocust op niet echt aangetoonde landschappelijke nadelen en te weinig oog gehad voor de agro-toeristische en recreatieve voordelen. Er was een soort Pavlov-reactie bij de toetsing. Ten onrechte wordt de Poort van Waterland door de TAC als een stedelijke functie gezien. De centrale stad deed bovendien de afweging van het stadsdeel nog eens dunnetjes over: bestuurlijke drukte. Nadelen van het huidige systeem van toetsing zijn:

- De TAC hanteert een soort eindimensionaal afvinkstelsel, in plaats dat ze met initiatiefnemers meedenkt. In de instructie aan de commissie zou meer ruimte moeten zijn voor proactief optreden, meer inhoudelijk meedenken en een minder waakhondachtige opstelling. Dat zou de rol van de TAC juist versterken, zeker als dat gebeurt in het stadium van plannenmakerij. Ook zou meer onderzoek kunnen worden gedaan naar de vraag wat een plan inhoudelijk bijdraagt aan de kwaliteit van een (groen)gebied. Dan toetst men aan de hand van een globaal kader en dat is beter dan afvinken.
- TAC en toetsingskader moeten niet alleen focussen op het tegengaan van landschappelijke nadelen, maar ook oog hebben voor agro-toeristische en recreatieve voordelen van bouwplannen en ondernemerschap.

- Er is nog teveel regeldruk zonder visie en met weinig zicht op de negatieve gevolgen van het te letterlijk toepassen van regels.
- Globale en slimmere regelgeving is te prefereren boven gedetailleerde en contraproductieve, complexe regelstelsels die uiteindelijk in hun tegendeel verkeren.
- De gemeente Amsterdam zal in haar aanvullend toetsingskader moeten erkennen dat de agrarische sector meer ruimte moet krijgen juist om Waterland voor de toekomst te behouden: behoud door ontwikkeling in plaats van achteruitgang door stilstand. Dat betekent meer bouw- en schaalvergrotingsmogelijkheden voor boeren, minder restricties bij bouwplannen en recreatief/toeristisch aanbod op het erf, ruimhartiger toepassing van regels bij bedrijfsverplaatsing, meer toestaan dat boeren zorgfuncties en toeristisch-recreatieve functies exploiteren als nevenactiviteit.

De onbebouwde kom

door Eric Luiten, landschapsarchitect, hoogleraar aan de TU Delft en provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit provincie Zuid-Holland

Het lijkt zo fraai, een scherpe scheiding tussen stad en land. Dan weet je tenminste waar je bent. Maar daarmee worden stadsranden (of beter nog: stadsrandgebieden) bepaald niet de plekken waar veel interactie plaats vindt tussen stad en land. Gewaakt moet worden voor stadsranden waar geen sprake is van topografie in wording. En als oude functies hun rol verliezen, moet je durven herbestemmen.

Wat zijn de uitgangspunten voor de gedachtenvorming over de onbebouwde kom?

1. Landschap kun je niet stilzetten.
2. Er zijn veel verschillende stadsranden.
3. Het landelijk gebied heeft een bestemming nodig.

Constate verandering

1. Landschap is nooit af. Landschap verandert altijd, is het niet door klimatologische of water- en bodemverandering, dan wel door nieuwe economische functies, geografische of demografische veranderingen. Het turfsteekgebied van toen is het watersportgebied van nu. Waarom zijn we afgeleerd om ons landschap als topografie in wording te zien, in plaats van het huidige beleden af = af? We durven niet meer en kunnen historische landschappen niet nóg mooier maken, bang om met het badwater ook het kind weg te gooien.

Stadsranden = stadsrandgebieden

2. Die beduchtheid zien we vooral in de stadsranden:
  - Stad en land zijn fundamenteel verschillend, zo hebben we dat geleerd: rood versus groen, straten versus landweggetjes, flats versus boerderijen. Tussenliggende kleuren zijn we vergeten aan de stadsrand.
  - Eigenlijk zouden we niet moeten praten over stadsranden, maar over stadsrandgebieden als één sociale, economische en ruimtelijke opgave. Luiten laat de Stadsrandenatlas zien die hij in Zuid-Holland heeft samengesteld (LOLA Landscape Architects Rotterdam, 2011) met een beschrijving van 20 verschillende stadsranden in de provincie en een grote variatie aan verschijningsvormen en beelden.

Bevorder juist in de stadsrandgebieden de interactie tussen stad en land met de volgende kwaliteiten:

- Contrastkwaliteit (is er al heel veel)
- Contactkwaliteit (dichtbij landschap wonen, dichtbij huis recreëren)
- Contractkwaliteit (betere bebouwing land, landgoederen, golfbanen als nieuwe 20e eeuwse buitenplaatsen)

Geen koudwatervrees nieuwe bestemmingen van landelijk gebied

3. Bestemming landelijk gebied: overheden moeten minder bang zijn voor (her)bestemming van landelijk gebied. Zo kan Midden-Delfland wel intensief worden gekoesterd, maar de stedeling weet niet waar het gebied ligt en komt er nauwelijks (9% van de Rotterdammers). In vergelijking met alle ambtelijke, organisatorische, bestuurlijke aandacht en financiële inzet kun je dan spreken van een heel grote onbalans. En je kunt er alleen maar fietsen, daarom komt de Rotterdammer er niet. Het plan voor de nieuwe Maaslandse Dam daarentegen betreft een herbestemming van een deel van dit gebied met meer toegang, meer toeristische faciliteiten, meer routes, meer horeca, zorgboerderijen, woningen, maneges en ateliers. Deze nieuwe bestemming maakt het gebied weer levendig en gevarieerd.

Of een soortgelijk proces ook in Waterland kan of moet plaatsvinden is de vraag. Misschien zou je - dit denken volgend - de Poort van Waterland niet aan de A10 moeten situeren, maar bijvoorbeeld in Holsloot: dan wéét je als bezoeker dat je ook echt naar het gebied gaat in plaats van naar de rand. Maar crux is: wees niet bevreesd voor herbestemming als oude functies hun rol verliezen. Op termijn kan dat gebeuren met de agrarische bedrijfstak, ook in Waterland. En let dan op landschappelijke kwaliteit.

Levensvatbaarheid van landbouw door innovatie

door Paul Galama, onderzoeker Landbouwuniversiteit Wageningen

Paul Galama heeft dit jaar een journalistieke onderscheiding gewonnen met zijn boek

Anders Groeien, een ontdekkingsreis naar nieuwe groeirichtingen in de melkveehouderij

(Wageningen UR Livestock Research, 2010). Het boek biedt een overzicht van innovaties die

bijdragen aan de kwaliteit van het landschap in kwetsbare gebieden én aan positieve

bedrijfseconomische vooruitzichten van agrariërs.

De nieuwe coöperaties: niet alles onder één dak

Galama laat in zijn presentatie een reeks voorbeelden zien van collectivisering van productiemiddelen en opstallen. Vroeger had de boer alles onder één dak. Tot 50 jaar geleden omvatte de stolpboerderij het totale woning- en bedrijfsareaal, inclusief stallen, opslag, tractorstalling, voedervoorraad etc. Sindsdien is er onder druk van het streven naar arbeidsefficiëntie differentiatie ontstaan: nieuwe stalvormen (ligboxstallen), mestsilo's, aparte stalling, voederopslag. Het erf van de boer werd steeds groter, maar het bouwvlak heeft zijn grenzen en de vraag is of we moeten doorgaan met alles van één bedrijf op één bouwvlak te situeren, zeker als er nieuwe functies bijkomen zoals zorg en recreatie. Samenwerking tussen agrariërs is een van de mogelijkheden, al dan niet in coöperatief verband. Bijvoorbeeld: een centrale voederopslag in de nabijheid, in Friesland is momenteel een pilot daarvoor gaande. Ook kan gedacht worden aan concentraties van voederopslag op in de nabijheid liggende industrieterreinen. Dat geldt ook voor andere grondstoffen. In de Beemster en de Schermer wordt

al gewerkt met de optimalisatie van de opslag van maïs.

De voordelen hiervan zijn duidelijk: een minder rommelig erf, schaalvergroting brengt minder verkavelingsproblemen met zich mee en men kan zich blijven beperken tot streekeigen gewassen. Er is ook een nadeel, juist voor boeren die gewend zijn aan eigen heer en meester zijn op eigen erf: je moet durven delen met collega-boeren en delen van je bedrijfsvoering uit handen durven geven. Ander nadeel is meer transportbewegingen in het landelijk gebied tussen centrale opslag en afzonderlijke boerderijen.

Toekomstbeelden

Galama levert ook een reeks andere toekomstbeelden die schaalvergroting mogelijk maken:

- Mobiele melksystemen/mobiele melkrobots ("de stal naar de koe brengen")
- Meer agrarische recreatie (tribune rond het koeienkraambed)
- Verschillende peilen per perceel
- Eendenkroos als eiwitrijk voer
- Alleen zomers melken en veestapel 2x per jaar vernieuwen, al vereist dat veel handelsgeest (voordeel: minder dure stal) of combineren met separaat wintermelken.

Innovatieve stallen

Daarnaast zijn er innovatieve stallen mogelijk, zeker om de nokhoogtes van opstallen binnen de perken te houden. Galama laat ook hiervan voorbeelden zien: een serrestal met veel lichtinval t.b.v. dierenwelzijn, een koeientuin, betere ventilatiesystemen, siergevels, gras als dakbedekking, nokhoogtes terugbrengen door flauwere dakhellingen (voorbeelden uit Israël), collectieve voeder- en mestcentra. Zo zou op langere termijn het beeld kunnen ontstaan van 'melkveedorpen' met collectieve agrarische bedrijfsvoorzieningen die vroeger onder één dak waren gesitueerd per bedrijf. Door slim coöperatief samen te werken ontstaan kansen voor de bedrijfstak zonder een te grote belasting van kwetsbare landschappen. Op de 1300 ha van Waterland is dat een mooie kans.

Nieuwe regels nodig in landelijk gebied

door Jan Hendriks, voorzitter Centrale Dorpenraad

Je moet durven erkennen, zoals Luiten zegt, dat de 'onbebouwde kom' rondom de stadsrand niet voor de eeuwigheid in cultuur is gebracht, vindt ook Jan Hendriks. Maar we discussiëren hier wel '... in de ban van' een historisch landschap.

De Poort van Waterland komt, Deo volente, op het laatste stukje van het oude Buikslotermeer te liggen dat nog niet door de stad is volgebouwd. Een heel toepasselijke plek dus voor een discussie over waar de rand van stad en land moet liggen! En het gehucht Poppendam is in de geschiedenis verdwenen, maar de Poppendammergouw ligt er nog steeds. Als je vanuit de welvarende boerderijen daar in de richting van de grote stad kijkt, dan lijkt die heel ver aan de horizon te liggen. Waterland: een prachtig landschap, met een soms betoverende lege ruimte... Is het daarom zo moeilijk om de toekomst van Waterland met nieuwe regels vorm te geven?

De Centrale Dorpenraad heeft in 2007 een agrarische werkgroep opgericht om het gesprek op gang te krijgen over de toekomst van ons mooie landschap en de onmisbare rol daarin van ondernemers. Met het project

belangrijk voor de toekomst...

- hoofdberoepbedrijven (29)
  - omvang
  - leeftijd
  - opvolging
- deeltijd (7)
  - allen > 45
  - 3 zonder opvolger

omvang		
> 50 ha	tussen 30 en 50 ha	< 30 ha
9	13	6

leeftijd		
< 40	tussen 40 en 50	> 50
9	10	13

opvolging		
ja	nee	onbekend
11	7	11

'Dynamiek en Beeldkwaliteit' (2008/2009) is de toekomst van de melkveehouderij in Landelijk Noord in kaart gebracht. Uit gesprekken met alle boeren (bijna alle boeren: 92%) kwam naar voren dat het generatie- en bedrijfsopvolgings-vraagstuk urgentie no. 1 heeft: tussen nu en 2020 jaar halveert het aantal bedrijven en wie doorgaat moet op een goede plek zitten, anders raken er gebieden onbeheerd. Eén reden waarom we hier volgens Hendriks bijeen zijn is dat er uit dit onderzoek drie noodzakelijke bedrijfsverplaatsingen naar voren kwamen, die volgens de bestaande RO-regels - ook die over de Hoofdgroenstructuur - niet kunnen. Verkeerde zuinigheid op ons gebied?

Eenvoudiger regels en procedures

Voor de CDR is één gegeven duidelijk: we staan voor een transformatie in het beheer van het Waterlands landschap. En om die goed te begeleiden is snel (!) nieuwe regelruimte nodig. Enkele suggesties om daaraan te kunnen werken:

- Nieuwbouw voor bedrijfsuitbreiding en -verplaatsing moet in het bestemmingsplan geregeld worden en niet via allerlei afwijkingsprocedures die een heel juridisch circus nodig hebben en tot jarenlange procedures kunnen leiden, zoals bijvoorbeeld Nico Disseldorp heeft meege maakt met de uitbreiding van zijn zorgboerderij.
- Een ondernemer heeft voor nieuwbouwplannen in ons gebied vaak vier verschillende overheden nodig met allemaal eigen regels: stadsdeelbestuur, gemeente Amsterdam, hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en de provincie Noord-Holland. De Centrale Dorpenraad heeft in het gebiedsproces Waterland-Oost het voorstel gedaan tot vereenvoudiging: wijs alsjeblieft één overheid aan, die met een ondernemer zaken doet. Al is het maar als loket...
- De bedrijfsopvolging leidt tot grotere bedrijven, maar we zijn allemaal tegen 'verstening'. Het gevolg is dat de boeren die gaan uitbreiden en van wie ons landschap het in de toekomst van moet hebben, worden tegengewerkt omdat zij het landschap zouden volbouwen. De CDR vindt daarom 'ruimte voor ruimte' belangrijk: een actief beleid om voormalige agrarische gebouwen te doen slopen. Wat de CDR betreft is het na te streven beleidsmatige saldo rond verstening 'nul': als er nieuw gebouwd wordt, dan moet er ook wat verdwijnen. En soms mag bovendien die nieuwbouw - wat de CDR betreft - ook buiten Landelijk Noord plaats vinden - op IJburg, bijvoorbeeld.

Hendriks pleit tot slot voor het opstellen van landschaps/bouwkundige masterplannen voor polders, die burgers en ondernemers houvast bieden over wat 'landschappelijke inpassing' betekent. Tot nu toe laten we het aan elke plannen-maker over om (met zichtlijnstudies en al) te bewijzen

dat hij bijdraagt aan het landschap. Het plaatje van voorzienbare nieuwbouwplannen in de driehoek tussen Ransdorp, Schellingwoude en Durgerdam maakt duidelijk dat we het aanzien van dat gebied niet aan de optelsom van losse initiatieven over moeten laten: hier is een bouwkundig masterplan gewenst, zoals we dat ook bij transformerende nieuwbouw in de stad gewend zijn. Hier ligt, wat de CDR betreft, een duidelijke rol voor de overheid waarin mogelijk ook de TAC belangrijke dingen kan doen.

Discussie

Over de bijdrage van Jan Hendriks en andere bijdragen ontstaat een geanimeerde discussie in de zaal. Zo sluit Eric Luiten zich aan bij de durf die nodig is om boeren beter te faciliteren op gebiedsniveau. Hij is enthousiast over de poging om oplossingen te zoeken voor opvolging en verplaatsing binnen de territoriale samenhang van polders. Een voorziening als de Poort van Waterland krijgt juist zijn positie en bereik als deze samen met deelnemende agrariërs en toeristisch ondernemers wordt opgezet.

Initiatiefnemer Henk Hagedoorn bevestigt dat dit juist de kern is van de markt-opzet van de Poort: een gezamenlijke gespreide verantwoordelijkheid van boeren en recreatie/toeristisch ondernemers die deelnemen aan de voorzieningen op het centrum. “Samenwerking tussen boeren is noodzakelijk om met nieuwe concepten de stedeling in de stadsrand te verwelkomen”, aldus Hagedoorn.

Vraag blijft volgens agrariër Albert Hoeve hoe je je bedrijf kunt vernieuwen als je er geen vierkante meter bij mag bouwen. Zulke regels zetten boeren toch op slot, wat leidt tot leegloop uit het gebied. Hendriks ziet het probleem op gebiedsniveau en dan ligt het helemaal niet zo zwaar: er blijft immers over het hele gebied genomen ongeveer dezelfde veestapel bestaan en je hebt dus geen enorme uitbreiding van stalruimte nodig, wél concentratie bij minder bedrijven. Concentratie betekent dat de sloop van de ene vestiging de verruiming van de andere vestiging mogelijk maakt en dat moet in slimme regels worden vertaald. Minder, maar grotere stallen zijn dus noodzakelijk. Albert Hoeve beaamt dit: juist uit het oogpunt van dierenwelzijn en schaalvergroting op perceelsniveau hebben hij en zijn vrouw in Zunderdorp een nieuwe stal gebouwd.

Behoud door ontwikkeling

door Kees Diepeveen, portefeuillehouder Ruimtelijke Ontwikkeling DB stadsdeel Amsterdam-Noord

Kees Diepeveen is als portefeuillehouder RO een van de belangrijkste beslissers bij plannen in het landelijk gebied. Die beslissingen gaan vaak over bouwen in het landelijk gebied. Het principe van ‘niet bouwen buiten de ring’ was volgens Diepeveen als principe altijd gericht op tegengaan van woningbouw en bedrijvencomplexen in het landelijk gebied (ondanks de enorme verstedelijkingsdruk).

Een absolute bouwstop is nooit de doelstelling geweest van het uitgangspunt ‘niet bouwen buiten de ring’. Wel degelijk worden bepaalde gewenste functies in de stadsrandpolder en het landelijk gebied gebouwd: in Amsterdam-Noord bijvoorbeeld een gehandicaptensportcentrum, volkstuincomplexen, sportaccommodaties en kleinschalige recreatie- en logiesvoorzieningen. Veranderingen die wél acceptabel zijn, moeten dan ook kunnen: recreatie, agrotourisme, watersport, meer kansen voor de landbouw, slim landschapsbeheer, verbreding naar zorgfuncties en intensivering van de agrarische bedrijfsvoering. Omliggende gemeenten verstoren dat evenwichtige beeld: zij willen wél woningbouw in het landelijk gebied, soms zelfs bedrijventerreinen, het stadsdeel Noord wenst dat expliciet niet, behoudens beperkte kleinschalige woningbouw binnen de rode contour (voor eigen dorpsbevolking).

Bestuurlijke drukte

Het dilemma van Waterland is groot (zie de problematiek rond de Poort van Waterland): daarom moet er haast worden gemaakt met het nieuwe aanvullend toetsingskader. We kunnen het anders

niet meer uitleggen aan initiatiefnemers uit het gebied en aan agrariërs. Het 2-sporenbeleid en het aanvullend toetsingskader moet houvast bieden aan agrarisch ondernemers als Herman Piet. De bestuurlijke drukte is groot: drie, soms vier verschillende overheidslagen bemoeien zich met het landelijk gebied. Beleidsbepalende afspraken als EHS, HGS, weidevogelgebieden en Natura 2000 bepalen de complexiteit van het beheer van het gebied. Tegelijk is uit alle stapels documenten te destilleren dat stilstand achteruitgang betekent: een agrarische bedrijfstak die door gebrek aan kansen wegtrekt, betekent op termijn de teloorgang van het veenweidelandschap zoals we dat nu kennen. En er komt geen geld en geen nieuw beheer voor in de plaats. Daarom kiezen overheden in alle plannen voor het landelijk gebied steeds weer voor de visie: behoud door ontwikkeling. Verandering is nodig om Waterland te behouden. Maar daarvoor bestaat ondanks de beleidsuitgangspunten, als de naakte praktijk om de hoek komt kijken, schrik en koudwatervrees. Want dan moet je kiezen, zoals bij het nieuwe bestemmingsplan, voor plannen voor bedrijfsverplaatsing, vestiging van de Poort van Waterland en schaalvergroting. Soms blijkt het beleid meer met de mond beleden te worden dan de feitelijke praktijk uitwijst: er blijven dan nodeloos kansrijke plannen liggen.

Paradox

De paradox is: als we landbouw, zorgfuncties, toerisme en recreatie geen kansen geven, wordt de druk van ontwikkelingen die we niet willen, te groot (woningbouw, bedrijventerreinen) vanwege de achteruitgang van de agrarische bedrijfstak – en dan juist gaat het open veenweidelandschap verloren. Minder agrarisch beheer van het gebied is de deur openzetten voor onwenselijke functies. Dat betekent:

- Handhaving lage grondprijzen is en blijft van belang
- De Poort van Waterland komt in de termen van Eric Luiten in een typisch overgangsgebied tussen stad en land. In de A10-zone kunnen interessante dingen gebeuren, er ontstaat steeds meer interactie tussen stad en land: sportvoorzieningen, gehandicaptensport, volkstuinten, golfbaan.
- De Poort van Waterland is géén strikte stedelijke functie en is méér dan die ene locatie bij de golfbaan: het is een toeleidingsmechanisme van toeristen en recreanten richting agrarische omgeving van Amsterdam.
- We moeten af van de strikte functiescheiding tussen stedelijke en landschappelijke functies, maar juist slim combineren – bijvoorbeeld zorg en agrarische bedrijfsvoering. Taak van de initiatiefnemers is dan ook: uitdragen dat de Poort van Waterland overal is! De locatiekeuze

is evident aan de rand van het landelijk gebied. Een bezoekerscentrum dat toeristen welkom heet in het veenweidelandschap is op het Rokin of het Buikslotermeerplein zinloos. Op de grens van stad en land is de Poort een baken in het gebied.

Volgens Diepeveen is een tweesporenbeleid met veel creativiteit nodig: Herman Piet niet in de kou laten staan met zijn plannen voor bedrijfsverplaatsing en nieuwbouw en de kwaliteit van het landelijk gebied blijven respecteren.

Discussie

Vraag gespreksleider: wat moet er nu gebeuren na verblijfsverplaatsing met verlaten agrarische vestigingen? Nieuwbouw van woningen? Diepeveen: de motivatie voor bedrijfsverplaatsing is volstrekt integer en bedrijfseconomisch van belang. Niets mis mee. En dat moet kunnen, want als boeren het gebied echt uit gaan, verliezen overheid en landschapsorganisaties juist de grip op de instandhouding van het landschap. Op slot zetten van het gebied moeten we niet willen. Ook op het punt van de verbrede landbouw moeten we rekkelijker worden.

Drie overheden: hoe kan dat beter? Kees: 1 loket is beter, een heldere structuur is nodig. Centrale stad laat de uitvoering aan stadsdeel over, maar stelt zelf de regels en doet de toetsing. Dat is begrijpelijk vanwege het groenbeleid voor de hele stad, maar tegelijk verwarrend voor initiatiefnemers en lokale democratische organen: er is altijd weer baas boven baas en bestuurlijke spaghetti houdt veelbelovende initiatieven tegen.

Hoe kan de TAC minder een Pampus zijn waarop initiatieven in de Hoofdgroenstructuur voortdurend vastlopen? Wat hebben we nodig van dit toetsgezelschap?, vraagt de gespreksleider. Prof. Borger (voorzitter TAC): Amsterdam moet op Europese schaal kunnen concurreren met andere stedelijke agglomeraties, groen blijkt keer op keer een belangrijke vestigingsfactor voor nieuwe kenniswerkers en bedrijven. Landelijk Noord is dus uit grootstedelijk economisch motief onontbeerlijk en dat moet je dus goed en zorgvuldig beheren. Volgens Borger maakt het toetsingskader eigenlijk niets onmogelijk, maar is het wel heel ongelukkig gebleken om alleen op het niveau van afzonderlijke plannen - zoals dat van boer Piet of de Poort van Waterland - te praten. Zo was het plan voor de Poort zoals dat in de papieren stond niet goed naar opvatting van de TAC: Borger las géén visie op het gebied, het was “gatenkaas”. Borger had dit graag anders gezien. Want er moet iets in de streek gebeuren, de ontwikkeling staat niet stil.

De toekomst van recreatie en toerisme in Waterland

door Arthur Helling, regiomanager Noord-Holland en Flevoland RECRON

De kernwaarden van Waterland zijn niet alleen landschappelijk en agrarisch, maar ook toeristisch en recreatief van aard. Juist het prachtige landschap en het agrarische karakter zijn een uitstekende, veelzijdige omgeving voor extensief toerisme en recreatie, begint Helling zijn inleiding. Daarin is plaats voor bijzondere vormen van recreatie.

Want: het gewone is niet goed genoeg meer voor de recreant. Steeds meer wil men in de wateren worden gelegd of iets bijzonders meemaken. De aloude boerencamping is op zijn retour, de glamping (glamorous camping) komt eraan. In Castricum is een camping in het duingebied begonnen met hobbitwoningen onder de grond. In het landelijk gebied, o.a. Drenthe en Friesland, is de chalettisering ruimschoots op gang gekomen. Mensen gaan vaker, maar korter op vakantie. Vooral van belang voor Waterland is de toenemende gebiedsconcurrentie tussen toeristische kerngebieden: als in Laag Holland niet voldoende wordt geanticipeerd en niet voldoende ruimtelijke voorwaarden worden geschapen voor modern toerisme, dan verliest het de concurrentieslag met andere kwetsbare maar toeristisch interessante gebieden: Waddeneilanden, Friese Meren, Zeeland, heuvelland Limburg, rivierengebied.

Ruimere regels nodig

Er moet dus meer mogelijk worden gemaakt qua regelgeving wat betreft recreatie en (agro)toerisme. Recreanten willen goede voorzieningen, horeca en beleving van typisch agrarische recre-

atie. Maar de kracht van Waterland en Laag Holland is tegelijk een zwakte: het gebied is moeilijk te ontsluiten, de infrastructuur is niet geschikt voor meer bezoek. Tegelijk is er een bijzondere cultuurhistorie, veel natuur en een prachtig authentiek landschap dat velen trekt. Dit decor is een unique selling point en moet gekoesterd worden – maar niet door het op slot te zetten, want zonder voldoende voorzieningen blijft de toerist weg.

Toverwoord is hierbij kleinschaligheid, ook in voorzieningenniveau: geen busladingen toeristen, geen grote hotels, geen grootschalige jachthavenontwikkeling, maar kleine watersport, rustpunten, rest-inns, B&B, agrarische beleving mét luxe, pipohuisjes, hobbitwoningen, piepschuimtenten, trekkershutten, extensief toerisme per fluisterboot, fiets, te voet, natuureducatie, kleinschalige logies met hooitels, minicampings, boerengolf en routes. Texel is een mooi voorbeeld: kleinschalige logiesverstreckers die beleving aanbieden door storytelling, zwemmen, strandjuten met daarbij accommodaties.

Een in belang toenemende doelgroep is de oudere recreant. Dat is positief, die gaat wat minder veeleisend en minder massaal om met het kwetsbare landschap en is vaak sterk geïnteresseerd in dorpsbeelden uit vervlogen tijden (cultuurhistorie), natuur, landschap en mogelijk logies met zorgarrangementen.

Het advies van Helling is: maak selectieve keuzes, niet alles hoeft in één keer. Pas op voor teveel versnippering. Let op kwaliteit: niet elke agrariër is een volbloed gastheer. De Poort van Waterland is een uitstekend initiatief: concentratie van beleving en gebiedspromotie, gastheerschap, transferiumfunctie. Amsterdam doet er goed aan dit soort initiatieven te koesteren in plaats van weg te reguleren.

Wie bezoeken Waterland?

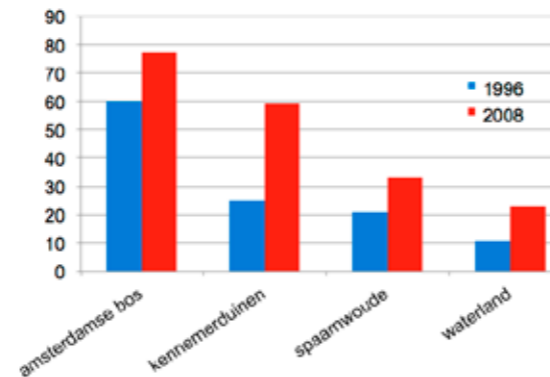
door Jos Gadet, onderzoeker Dienst Ruimtelijke Ordening

Welke toeristen en recreanten komen er naar Waterland, hoe doen ze dat, over welke aantallen hebben we het? Jos Gadet heeft hier vanuit DRO samen met Harry Smeets van O&S (bureau Onderzoek en Statistiek) onderzoek naar gedaan.

Sterke groei bezoekers Waterland

Uit dat onderzoek komen opmerkelijke ontwikkelingen naar voren. Er is een explosieve stijging van bezoekers van Waterland gemeten in de periode tussen 1996-2008: er is sprake van meer dan een verdubbeling van aantallen dagrecreanten. Dit gaat ver boven landelijke trends uit van toename van bezoekersaantallen in natuurgebieden en recreatiecentra. De groei van Waterland is forsler dan die van Twiske of Amsterdamse Bos: alleen de Kennemerduinen laten een dergelijke verdubbeling zien. In absolute aantallen overigens staat nog steeds het recreatief bezoek aan het Amsterdamse Bos aan kop; daarna volgen Kennemerduinen en recreatiegebied Spaarnwoude. Waterland is van deze vier de minst bezochte, maar vertoont de grootste groei over dit tijdvak.

Er is niet alleen sprake van meer bezoek, maar bezoekers komen ook frequenter per jaar naar Waterland. Een typering van de bezoekers van Waterland is eveneens in het onderzoek meegenomen: hoofdzakelijk gaat het om hoger opgeleiden (88% van alle bezoekers) en de hoogste inkomenscategorie (62% van alle be-

zoekers), maar er is ook sprake van een inhaalslag door mensen met een lagere opleiding. Je zou de bezoekersgroep van Waterland kunnen typeren als de groep hoger opgeleide laptopbezitters, cultuurgeïnteresseerden, landelijke-horecabezoekers, met een overwegend autochtone achtergrond. Met andere woorden: min of meer elitair, anders dan recreatiegebieden Twiske en Spaarnwoude waar relatief meer lager opgeleiden en meer allochtonen komen.

Waar komen bezoekers vandaan en met welke vervoermiddelen?

Er is een mooie spreiding van herkomst: 26% van alle bezoekers komt uit Noord, 16% uit centrum van Amsterdam. Zestig procent komt met de fiets, de rest per openbaar vervoer en vooral met de auto; een kleine groep wandelend vanuit nabijgelegen wijken in Noord.

Wat doen bezoekers in Waterland?

Verreweg het meest populair is recreatief fietsen in het landelijk gebied, daarnaast wordt ook veel gewandeld. De verblijfsduur is gemiddeld tussen 1 en 3 uur. Daarnaast zijn er ook andere manieren van recreëren in Waterland: sporten, skeeleren, zwemmen, andere vormen van sport (wellicht ook watersport op het IJmeer, maar die zijn niet geteld). Slechts één op de vijf recreanten bezoekt echter in of buiten de dorpen een horecavoorziening. Men bezoekt Waterland vooral in de lente en zomer, en dan met name in het weekend. Genomen over alle recreatiegebieden is er een tendens tot meer en frequenter bezoek, is het wandelen met de kinderen afgenomen maar het lunchen en picknicken juist gegroeid. Wandelen en fietsen zijn niet meer de enige activiteiten, hoewel nog steeds de hoofdmoot van activiteiten van bezoekers van Waterland.

Wat vinden bezoekers van Waterland en wat wensen ze?

De waardering bij bezoekers van Waterland is zeer hoog. Vooral het landschap en de natuur scoren hoog met 75%, daarna de rust met 50%. Wat wensen betreft is opvallend dat bezoekers behoefte hebben aan meer fietsroutes, meer zit- en rustgelegenheden, meer variatie in beplanting en meer horeca.

Conclusies

Eindconclusie uit het totale onderzoek (van alle groengebieden dus) is, dat vooral de hoger opgeleiden aanjager zijn van de groei van bezoekersaantallen en dat de lager opgeleiden volgen. Er is een sterke groei van het gebruik van Amsterdamse parken en recreatiegebieden, waarbij Waterland weliswaar een van de minst bezochte is maar tegelijk verhoudingsgewijs de hoogste groei vertoont tussen 1996 en 2008. Waterland neemt steeds meer een volwaardige positie in

tussen andere recreatiegebieden als recreatief groengebied. Waterland is een succesformule, niet alleen door de sterke groei maar ook door de relatief hoge waardering en het belang voor de hele stad. Daarmee is Waterland noodzakelijk als gebied voor recreatie en toerisme, want het completeert het regionale aanbod aan bezoekers. Ook is Waterland hiermee in toenemende mate een regionale vestigingsconditie van bewoners en bedrijven. Als onderdeel van het veel grotere Laag Holland voorziet het gebied ook in de recreatiebehoeften van omliggende gemeenten (Purmerend, Edam-Volendam, Waterland, Landsmeer, Oostzaan, Zaanstad) maar daar is geen specifiek onderzoek naar gedaan.

Contouren voor een aanvullend toetsingskader

door Remco Daalder, projectmanager aanvullend toetsingskader DRO

Daalder benadrukt vooral te willen luisteren naar alle discussies en inleidingen, als bouwstenen/suggesties/prikkels voor het aanvullend toetsingskader dat hij zijn wethouders moet voorleggen binnenkort. Wel is uitleg noodzakelijk over stand van zaken discussie en regeling door centrale stad.

Er loopt veel tegelijk in het landelijk gebied, dat maakt het toekomstvraagstuk complex en ook verwarrend. Directe aanleiding voor een aanvullend toetsingskader zijn de actuele aanvragen voor bebouwing (Poort van Waterland, bedrijfsverplaatsing, uitbreiding boerderijen) en het nieuwe bestemmingsplan. Er zijn voor de raadscommissie BWK te weinig gegevens om een goed oordeel te vellen. Ook moet de locatiekeuze voor de Poort worden uitgezocht: Buikslotermeer bij golfbaan, Sportdriehoek of bestaande bouw aan de Termietergouw 13 in Zunderdorp? Tegelijk vindt het Gebiedsproces Waterland-Oost plaats dat een afsprakenkader moet bieden voor de actuele en toekomstige agrarische ontwikkeling.

Aanvullend toetsingskader: uitgangspunten

Een aanvullend toetsingskader moet een nadere uitwerking zijn van de Structuurvisie Amsterdam 2040. Het beleid daarin is gericht op behoud van groene buitengebieden die je keihard nodig hebt ter facilitering van de recreatiebehoefte van de stedeling; grootstedelijk belang. De stadsrandontwikkeling is een bijzonder aspect hiervan.

Uitgangspunten/kenmerken van de Structuurvisie voor Waterland/landelijk gebied zijn:

- Bijzonder veenweidegebied
- Zeer gaaf Hollands cultuurlandschap
- Internationale natuur op NW-Europees niveau
- Routegebonden recreatie en kleinschalige horeca is toegestaan
- Zorgfuncties alleen in bestaande bouw
- Kleinschalig overnachten is toegestaan
- Geen grootschalige leisure met autoverkeeraantrekkende werking
- Koers voor de toekomst is: conserverend en versterken van huidige recreatieve profiel van extensieve recreatie
- Boeren zijn primaire beheerders van het landschap, dus die moeten beter geacommodeerd worden.

Samenvattend: meer toestaan, maar niet alles kan. Het is dus koorddans in de stadsrandpolder. Het onafhankelijk deskundigenadvies door de TAC is van belang om onwenselijke ontwikkelingen tegen te gaan. Op korte termijn moet het toetsingskader echter worden herzien omdat de nieuwe agrarische en recreatieve dynamiek van Waterland er meer een plek in moet krijgen, zoals ook naar voren komt in het Gebiedsproces Waterland-Oost. Het nieuwe aanvullende toetsingskader moet ook 'kloppen' met het nieuwe bestemmingsplan.

Elementen/bouwstenen voor een aanvullend toetsingskader

1. Agrarische vraagstukken moeten worden getackeld in het Gebiedsproces Waterland-oost. Elementen van het aanvullend toetsingskader t.a.v. agrarische vraagstukken en toekomstperspectief van bedrijfstak moeten worden overgenomen uit dat Gebiedsproces, het is inefficiënt dat nog eens over te doen. Dus gebruik maken van resultaten uit processen die nu al lopen.
2. Voor verbrede landbouw (toerisme, zorgfuncties) blijft wat Daalder betreft gelden: parkeren op het bouwvlak. Moet het maximale oppervlak van nieuwe gebouwen echter in het toetsingskader worden vastgelegd?
3. Kleine horeca/verkoop streekeigen producten aan tafeltjes: prima, eventueel landwinkeltje met maximale maten.
4. Fietsverhuur door boeren: prima.
5. Kleinschalige logies (kamerverhuur, B&B) bij boeren: prima. Maar overnachtingen alleen in bestaande gebouwen, geen nieuwbouw, geen kampeerboerderijen, geen grotere minicampings.

6. Precedentwerking voorkomen.

Nog aanvullende ideeën:

Misschien moet er een vorm van zonerings komen (oost/west Goudriaankanaal) waarbij qua ruimtelijke eisen en regels onderscheid wordt gemaakt naar kraamkamerfunctie weidevogels en andere natuurwaarden, en meer bedrijfsmatige activiteiten. Niet alles in Waterland is even kwetsbaar en het verruimen van de regels in het ene deelgebied kan juist leiden tot extra ontzien van een (meer kwetsbaar) ander deelgebied.

Einddiscussie

- Marianne Ringma (raadslid stadsdeel Noord): met louter kleinschaligheid is het in de toekomst slecht boeren voor de agrarische bedrijfstak. Stad moet de noden van de boeren t.a.v. schaalvergroting en bedrijfsverplaatsing onder ogen durven zien en niet hopen op konijnen uit de hoge hoed. Je moet meer durven in het landelijk gebied, anders zijn we het agrarisch landschapsbeheer en daarmee het unieke veenweidelandschap op termijn helemaal kwijt. Ook ruimte voor ruimte moeten we aandurven.
- Bertus van der Tuuk (toeristisch deskundige): hij vindt het merkwaardig dat prof. Borger de afwijzing van initiatieven als de Poort van Waterland motiveert met een verwijzing naar de internationale concurrentiepositie van Amsterdam. Daarmee gaat TAC op stoel van de politiek zitten en overigens met zo'n motivering zou je juist moeten pleiten vóór een bezoekerscentrum, niet afwijzen.
- Prof. Borger (voorzitter TAC): we realiseren ons goed dat de landbouw de enige drager is van Waterland. Maar dan wél als bedrijfstak zonder pappen en nathouden, want met alleen recreatie en boerengolf red je het niet. Verbrede landbouw, zorgfaciliteiten en agrotourisme zijn toch eigenlijk peanuts, bedrijfseconomisch gezien.
- Angela Hoeve (agrariër): Borger slaat volledig plank mis t.a.v. economisch belang van verbrede landbouw en ze vindt het denigrerend voor de boeren om daar met zoveel dedain over te spreken. De uitbreiding van haar boerderij de Stadshoeve (meer dierenwelzijn, een grotere veestapel en een betere stal) hebben zij en haar man juist kunnen financieren uit neveninkomsten uit kinderopvang, recreatieve activiteiten en kleinschalige horeca op het erf. In haar geval was de verbrede landbouw juist een bikkelharde economische noodzaak. De stad is te bang en lijkt de boeren niet te vertrouwen. Terwijl we het zelf uitstekend, met onze organisaties, kunnen regelen.

- Jos Gadet (DRO): angst en koudwatervrees regeren teveel in plaats van vertrouwen. Er zijn te weinig handreikingen aan agrarisch ondernemers in het huidige regel- en proceduresysteem.
- Nico Disseldorp (agrariër): wij zijn landbouwers, we zetten in op schaalvergroting maar ook op verbreding van de landbouw omdat dat een welkome aanvulling is en een bron van investering, nog afgezien van belang voor zorgbehoeftigen uit de stad en van toeristen in dit unieke gebied. Recreatie is wel degelijk een economisch belang. We komen er niet met alleen een theetuin in Broek in Waterland: toerisme en recreatie moeten als belangrijke uitbreidingsfuncties serieus genomen worden. Verbrede landbouw alleen op het bouwvlak is veel te beperkend. Voorbeelden: ijs tuin, minicamping, boerderijwinkel, zorgaccommodaties moeten ook buiten het bouwvlak (of: in een verruimd bouwvlak) kunnen worden opgezet. We kunnen ook denken aan een mobiel kippenhok, maar dat mag nu weer niet ondanks een hoge belevingswaarde voor recreanten. Minder regels en minder behoudzucht zijn geboden.
- Remco Daalder: het gebiedsproces Waterland-oost geeft een schets van de grenzen. Dat is niet voor niets een belangrijke bouwsteen voor het aanvullend toetsingskader, men gaat hierbij niet over één nacht ijs.
- Henk Hagedoorn (Poort van Waterland): LTO becijfert dat in dit soort gebieden een groei mogelijk is naar 40% verbrede landbouw. Dat is een substantiële bedrijfstak en bepaald geen peanuts, terwijl tegelijk het onwenselijke verschijnsel van de pseudo-boer wordt voorkomen.
- Walter Menkveld (procesmanager Gebiedsproces Waterland-oost): er zijn vier soorten ontwikkelingen waarin het nieuwe Afsprakenkader uit het Gebiedsproces moet voorzien: vergroten van bedrijven op bestaand bouwvlak, verplaatsing van bedrijven, consequenties stoppen van bedrijven, maatschappelijke dienstverlening/kansen voor verbrede landbouw. Duidelijk is wél dat boeren meer ruimte moeten krijgen, nu gaat het niet goed. Einde zomer is het Afsprakenkader in concept gereed. Daar moet het aanvullend toetsingskader maar op wachten: liever 2 maanden extra nemen dan broddelwerk afleveren dat alweer heel snel moet worden herzien. Henk Hagedoorn zegt dat zijn initiatief van de Poort dat nog wel kan hebben; ook Noord-raadsleden Marianne Ringma en Jos Koster vinden dat prima gezien het belang van zorgvuldigheid en volledigheid.
- Harry van den Berg: sluit zich aan bij de critici op de stelling dat verbrede landbouw weinig voorstelt. Het is wel degelijk een belangrijke economische pijler en zal alleen maar in belang toenemen, ook gezien de aantallen bezoekers die Jos Gadet noemt. Tegelijk moeten we het ook in perspectief zien en is verbrede landbouw geen panacee tegen alle bedrijfseconomische kwalen in het gebied.

Colofon

Tekst verslag: Tom Tossijn, voorzitter

Toeristisch Ondernemersplatform
Amsterdam-Noord.

Foto's: Tom Tossijn, Robbert van Eijden,
Henk Hagedoorn

Grafische vormgeving en digitale opmaak:

Lokaal 3 - Reclamestudio

Druk: Imago Printing

